

مقاله پژوهشی

معناشناسی حسادت زوجین مبتنی بر قرآن

فاطمه جعفری*^۱

مه سیما پورشهریاری^۲

فاطمه فیاض^۳

عباس عبداللهی^۴

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۱/۸/۵]

تاریخ دریافت: [۱۴۰۱/۶/۶]

چکیده

فهم چپستی و چگونگی مشکلات زوجین و خانواده‌ها از منبع وحیانی قرآن کریم بسیار حائز اهمیت است. حسادت ویژگی‌ای است که ابعاد شناختی و رفتاری و هیجانی و... دارد و در الگوهای تعاملی زوجین اثرات مخرب به بار می‌آورد. در همین راستا هدف پژوهش حاضر کشف معناشناسی حسادت زوجین از منظر قرآن بود. طرح پژوهش حاضر، کیفی بوده و از روش تحلیل محتوای آیات قرآن استفاده شد. محتوای موردپژوهش با تأکید بر روش تدبر کلمه‌ای از سری روش‌های تدبر در قرآن انجام شد و واژه حسد در قرآن و کشف معناشناسی عمومی آن در سوره‌های بقره، نساء، فتح و فلق موردبررسی قرار گرفت. درنهایت مفهوم حسد در آیات قرآن، تفاسیر ذیل آیات، لغت‌نامه التحقیق، جمع‌بندی معناشناسی حسادت، مقدمات، لوازم و نتایج، ابعاد، مراتب و مؤلفه‌های آن بررسی گردید و تعریفی از حسادت زوجین مبتنی بر قرآن به دست آمد.

واژگان کلیدی: حسادت، حسادت زوجین، حسادت زوجین مبتنی بر قرآن.

۱. کاندیدای دکتری مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء (ع.ج)، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) fa.jafari@alzahra.ac.ir
۲. دانشیار گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء (ع.ج)، تهران، ایران.
۳. استادیار گروه روان‌شناسی و علوم تربیتی، پژوهشکده زنان، دانشگاه الزهراء (ع.ج)، تهران، ایران. f.fayyaz@alzahra.ac.ir
۴. استادیار گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء (ع.ج)، تهران، ایران.

۱- مقدمه

قرآن کریم منبع وحی الهی است که برای هدایت از جانب پروردگار نازل شده است. همه آنچه موجب هدایت و سعادت آدمی است در این کتاب عظیم و والا وجود دارد و موانع رسیدن به سعادت و چگونگی رفع آن نیز به تفصیل تبیین شده است (آیه ۵۷ سوره یونس، آیه ۸۲ سوره اسراء، آیه ۴۴ سوره فصلت)^۱. در این میان، یکی از مهم‌ترین حوزه‌های زندگی هر انسانی که می‌تواند زمینه رسیدن به سعادت و یا شقاوت او را در دنیا و آخرت، فراهم کند، زندگی زناشویی است. عوامل بسیاری که می‌تواند تهدیدی برای داشتن یک زندگی زناشویی برخوردار از رحمت و خوشبختی که بتواند زمینه‌ساز سعادت زوجین و خانواده باشد، وجود دارد. آشفتگی در روابط زناشویی به آن دسته از الگوهای تعاملی اشاره دارد که موجب اختلال در عملکرد شناختی، رفتاری، عاطفی و هیجانی در زوجین می‌شود. یکی از این الگوهای تعاملی اختلال‌زا که در همه جنبه‌های هیجانی، شناختی و رفتاری، مشکلاتی را به وجود می‌آورد؛ حسادت است. حسادت فرآیند پیچیده‌ای از افکار، احساسات و اعمال متقابل است که در یک رابطه عاشقانه وجود دارد، زمانی که یکی از طرفین درک می‌کند که رابطه تحت تهدید واقعی یا خیالی از دست‌دادن رقیب قرار دارد (کلت و ستکتون^۲، ۲۰۲۱). در روابط زناشویی، فرد دارای حسادت شناختی، برای مدیریت تفکرات تردیدآمیز خود در ارتباط با علاقه همسرش به او تلاش می‌کند تا به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، همسر را تحت نظارت قرار دهد. ابعاد عاطفی و رفتاری حسادت نیز می‌تواند در مراحل بعد، نمود پیدا کند (برج‌خانلو و فرقدانی، ۱۳۹۷، پونتی، گیناسی و تانی^۳، ۲۰۲۰). در قرآن کریم نیز آیات متعددی به واژه و مفهوم حسد اشاره کرده‌اند (مثلاً آیه ۱۰۹ سوره بقره، آیه ۳۲ و ۵۴ سوره نساء، آیه ۱۵ سوره فتح و آیه ۵ سوره فلق)^۴. در این آیات،

۱. ای مردم! همانا از سوی پروردگارتان پند و اندرز برای شما آمد که مایه شفا برای آنچه در سینه‌های شماست و هدایت و رحمتی برای مؤمنان است (آیه ۵۷ سوره یونس).

و آنچه از قرآن فرو می‌فرستیم، مایه شفا (ی دل) و رحمتی برای مؤمنان است و ستمگران را جز خسران نمی‌افزاید (آیه ۸۲ سوره اسراء). و اگر ما قرآن را عجمی قرار داده بودیم حتماً می‌گفتند: «چرا آیات آن باز و روشن نشده (و با تعجب می‌پرسیدند) آیا (قرآن) اعجمی و (مخاطب آن پیامبر و مردم) عربی؟!» بگو: این قرآن برای کسانی که ایمان آوردند هدایت و شفای است و کسانی که ایمان نمی‌آورند در گوش‌هایشان سنگینی است و قرآن برای آنان مایه کوری است، (گویی) آنان از راه دور ندا می‌شوند. (ولی صدا را نمی‌شنوند) (آیه ۴۴ سوره فصلت).

2. Kellett, S., & Stockton

3. Ponti, Ghinassi & Tani

۴. بسیاری از اهل کتاب (نه تنها خودشان ایمان نمی‌آورند، بلکه) از روی حسدی که در درونشان هست، دوست دارند شما را بعد از ایمانتان به کفر بازگردانند، با اینکه حق (بودن اسلام و قرآن)، برای آنان روشن شده است، ولی شما (در برابر حسادتی که می‌ورزند، آن‌ها را) عفو کنید و درگذرید تا خداوند فرمان خویش را بفرستد، همانا خداوند بر هر کاری تواناس. (آیه ۱۰۹ سوره بقره).

و آنچه را که خداوند سبب برتری بعضی از شما بر بعضی دیگر قرار داده آرزو نکنید. برای مردان از آنچه به دست آورده‌اند بهره‌ای است و برای زنان نیز از آنچه کسب کرده‌اند بهره‌ای می‌باشد و (به‌جای آرزو و حسادت) از فضل خداوند بخواهید، که خداوند به هر چیزی داناست (آیه ۳۲ سوره نساء).

بلکه به مردم برای آنچه خدا از فضل خویش به آنان عطا کرده رشک می‌ورزند در حقیقت ما به خاندان ابراهیم کتاب و حکمت دادیم و به آنان ملکی بزرگ بخشیدیم (آیه ۵۴ سوره نساء).

آنگاه که شما به‌سوی غنایم (خبیر) حرکت کردید تا آنها را برگیرید، متخلفان (از حدیبیه) می‌گویند، بگذارید به دنبال شما بیاییم، آنان می‌خواهند کلام خدا را (که فرموده است: غیر از اصحاب حدیبیه در خبیر شرکت نکنند)، تغییر دهند. (به آنان) بگو: شما هرگز نباید دنبال ما بیایید، این‌گونه خداوند (درباره شما) از قبل گفته است. پس آنان به‌زودی می‌گویند که شما نسبت به ما حسد می‌برید (و نمی‌خواهید ما نیز از غنایم بهره‌ای ببریم. چنین نیست)، ولی آنان جز اندکی نمی‌فهمند. (آیه ۱۵ سوره فتح).

و از شرّ هر حسود آنگاه که حسد ورزد (آیه ۵ سوره فلق).

حسد به واسطه مقایسه و احساس خلأ درونی برای به دست آوردن توانمندی اجتماعی و برتری نسبت به دیگران اتفاق می‌افتد. در واقع، حسادت، واکنشی هیجانی است و زمانی به وجود می‌آید که شخص احساس کند آنچه دارد کمتر از چیزی است که باید داشته باشد و همین امر موجبات نارضایتی در زندگی زناشویی را فراهم می‌آورد.

در حال حاضر تعداد زیادی کار تحقیقاتی با تمرکز بر حسادت وجود دارد (الفینستون، فینی و نولر^۱، ۲۰۱۱). درمان‌گران ازدواج و خانواده همچنین گزارش می‌دهند که یک‌سوم مراجعان آن‌ها مشکلات حسادت دارند (وایت^۲، ۲۰۰۸). در واقع حسد حالت و تمایلی است که در آن فرد به دنبال ضربه زدن و ضرر رساندن به محسود است (آیه ۱۰۹ سوره بقره). حسد به واسطه مقایسه و احساس خلأ درونی برای به دست آوردن توانمندی اجتماعی و برتری نسبت به دیگران اتفاق می‌افتد (آیه ۵۴ سوره نساء). چنین فردی آنچه برای خود می‌خواهد، برای دیگران نمی‌خواهد و آنچه برای دیگران می‌خواهد، برای خود، نمی‌خواهد. از جمله صفات مرتبط با موضوع حسد می‌توان به این موارد اشاره کرد: بخل، خودشیفتگی، کینه، عداوت، کبر، خوف، حب دنیا، حب ریاست، حب اشتهار و آوازه، بخل، ترس از بازماندن از مقصود و مطلوب خود. بروزات حسد در حوزه فعل و رفتار، این است که فرد حسود؛ دائماً بدی دیگران را می‌خواهد و دوستی دیگران را ترک کرده و از او خیرخواهی و راهنمایی محال است و از گرفتاری دیگران شاد می‌شود (موسوی خمینی، ۱۳۸۷).

در پژوهش‌هایی که در مورد علل ناسازگاری‌های زناشویی انجام شده است؛ می‌توان رد پای از حسد را مشاهده کرد که از جمله آن‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: چشم‌وهم‌چشمی‌ها مثلاً در مشکلات مالی، دخالت‌های اطرافیان، ناسازگاری و عدم تفاهم‌ها، سوءظن و بدبینی، اعتماد به نفس پایین در حوزه‌های مختلف زندگی زناشویی، احساس حقارت درونی در مقابل همسر یا خانواده او، تحقیر یکدیگر و مقایسه‌های مکرر خود با دیگران (رضایی، فلاح و وزیری، ۱۳۹۹؛ کریمی، الماسی، محمدی و فاضلی، ۱۳۹۵).

حسادت در ادبیات روان‌شناسی دارای ابعاد شناختی، عاطفی و رفتاری است. از نظر شناختی، فرد به واسطه اسناد منفی، ارزیابی منفی و باورهای مبنی بر منفی بودن موقعیت‌های بین فردی و تأثیرگذاری این موقعیت‌ها بر بهزیستی فردی و اجتماعی‌اش، احساس تهدید می‌کند. از بعد عاطفی، هیجان‌هایی مانند غم، خشم، ترس، اضطراب و حقارت و در حیطه رفتاری، رفتارهای مبتنی بر کنترل‌کنندگی در افراد دارای حسادت دیده می‌شود (برج‌خانلو و فرقدانی، ۱۳۹۷). از دیدگاه ایلینگ^۳ (۲۰۱۲) تجربه بیشتر افراد از حسادت شامل هراس از دست‌دادن، بدگمانی یا خشم به دلیل بی‌وفایی و بی‌صدافتی ادراک‌شده، ضعف عزت‌نفس، بی‌اعتمادی، تنهایی و غم از دست دادن فرد مهم زندگی است. مارتینز-لئون، پنا، سالازار، گارسیا و سیرا^۴ (۲۰۱۷)، نشان دادند که حسادت عاشقانه یک پدیده مهم در بهداشت روانی زوجین بوده و عواقب سختی را در پی دارد.

حسادت موجب ممانعت از تحسین می‌شود علاوه بر آن به ارتباط با همتایان هم آسیب می‌زند. پژوهش‌های اخیر نشان داده‌اند که حسادت با قدردانی‌های گرایشی^۵ همبستگی منفی دارد. این نشان می‌دهد که فرد حسود چیزهای خوبی که در افراد و محیطش وجود دارد را تحسین نمی‌کند و قدردان آن‌ها نیست. در صورتی که قدردان بودن به‌طور مثبتی با بهزیستی هم‌بستگی دارد (پونتی و همکاران، ۲۰۲۰).

بنابراین در مقایسه مفهوم حسادت در روان‌شناسی با مفهوم آن در قرآن و روایات، می‌توان گفت که حسادت در روان‌شناسی به‌عنوان هیجانی در نظر گرفته می‌شود که جنبه مثبت به همراه ندارد، بلکه حالتی است که بر مبنای یک تهدید در از دست‌دادن رابطه‌ای با ارزش یا باکیفیت و یا یک مشی با ارزش مطرح می‌شود. پس همواره یک رقیب در آن مطرح است. هرچند این تهدید می‌تواند واقعی

1. Elphinston, Feeney, & Noller
2. White
3. Illig
4. Martinez-Leon, Penna, Salazar, Garcia, Sierra
5. Dispositional Gratitude

یا تصویری باشد، پس در پاسخ به بی‌وفایی برانگیخته می‌شود. در قرآن، حسادت نوعی انتقال نفس تلقی می‌شود. این امر به نعمتی بازمی‌گردد که در دیگری دیده می‌شود و حسود آرزوی زوال آن را دارد. همچنین حسادت در روان‌شناسی در دو طیف طبیعی و مرضی ولی در قرآن و روایات به دو نوع حسادت فتنه یعنی حسادت همراه با انکار حق و حسادت غفلت یعنی حسادت از روی ناآگاهی به مقام محسود تقسیم می‌شود. البته در روان‌شناسی به یک نکته نیز اشاره شده که حسادت گاه بر از دست‌دادن یک موقعیت یا طرد بناشده یا بر آرزوی زیادداشتن چیزی یا احساس بی‌کفایتی بازمی‌گردد. در متون روایی و قرآن، حسادت در گستره‌های متعددی چون منزلت اجتماعی، معنوی و مادی مطرح می‌شود. در روان‌شناسی نیز این موقعیت‌ها مدنظر قرار می‌گیرد. حسادت در روان‌شناسی دو جنبه درون‌فردی و بین‌فردی را در برمی‌گیرد که در متون روایی و قرآن نیز بر هر دو جنبه تکیه شده است. به دیگر سخن حسد، در عین این‌که می‌تواند جنبه پریشانی فردی را پوشش دهد، در عین حال جنبه‌های برون‌فردی یا اجتماعی را نیز در برمی‌گیرد. همچنین عواقب فردی اخروی آن نیز مورد توجه قرار گرفته است. در متون روایی و قرآن، راه‌هایی برای کاهش یا کنترل و یا پیشگیری از رفتارهای حسادت‌ورزانه مطرح شده است. یکی از بنیادی‌ترین موارد آن، به کوشش برای نزدیک شدن به خداوند و تقوا بازمی‌گردد. در وجه عملی، حداقل تا آنجا که می‌تواند به عینی‌سازی رفتار حسادت‌ورزانه اقدام نکند، همچنین این متون، اشاره دارد که فرد تلاش کند در جنبه‌های کلامی و عملی، افزایش آگاهی‌ها و رفتارهای عاقلانه، اندیشیدن به وعده‌های متعالی و برتر، اجتناب از موقعیت‌های برانگیزاننده حسادت یا افکار مرتبط با حسادت، کنترل و مهار ایجاد کند. در روان‌شناسی ممکن است مستقیماً به تقوا یا پناه‌بردن به خداوند اشاره نشده باشد، اما رفتارها و باورهای اسلامی که فرد را در جهت کاهش آلام، رنج‌ها و پریشانی‌ها یاری دهد، مورد توجه قرار گرفته است. البته در روان‌شناسی به دو جنبه توجه شده است. نخست مسئله خود حسادت و شرایط تشخیص آن، یعنی حسادت انطباقی و سازگارانه و یا حسادت مرضی. سپس به رفع عوامل مرتبط و افزایش توانمندی فرد در جنبه‌های شناختی یا عاطفی برای مقابله با حسادت اشاره شده است (بیرجندی، قطبی و شعیری، ۱۳۹۷).

نتایج این پژوهش‌ها در داخل و خارج از کشور نشان داد که تعدادی از پژوهش‌ها نقش حسد در اختلافات زناشویی را مورد توجه قرار داده‌اند. با این وجود محدودیت این پژوهش‌ها در نظر نگرفتن مفهوم کامل و جامعی از حسادت مبتنی بر فرهنگ جامعه ما به عنوان مسئله‌ای مهم و اساسی در مباحث مشاوره و زوج‌درمانی است؛ بنابراین، در این پژوهش، معناشناسی دقیقی از مفهوم حسد و حسادت زوجین مبتنی بر قرآن، مورد توجه قرار گرفته است. از آنجاکه مرور پیشینه پژوهشی نشان داد مقیاس اسلامی حسادت ولی‌زاده و آذربایجانی (۱۳۸۹) در زمینه فردی است و تاکنون پژوهشی به موضوع حسادت زوجی نپرداخته، امید است نتایج این پژوهش بتواند گامی در جهت کمک به مشاوران، زوج‌درمان‌گران و زوج‌ها در پربارسازی روابط زناشویی بردارد. این یک پژوهش جدید، بومی و نوآورانه است و نتایج آن می‌تواند به گسترش مرزهای علم کمک کند.

۲- روش پژوهش

طرح پژوهش حاضر از نوع روش کیفی است. در این بخش، ابتدا به روش تحلیل مفهومی واژه حسد در آیات قرآن و روایات و کشف مؤلفه‌های آن، بر مبنای روش تدبر در قرآن، استخراج مؤلفه‌های مربوط به حسادت و مفاهیم و واژگان متناظر با آن در قرآن و بسط مفهومی در ارتباط با آیات انجام شد. در این پژوهش از روش‌های اختصاصی تدبر کلمه‌ای و تدبر سوره‌ای استفاده شده است. موضوع تدبر در قرآن، همان کلمات، آیات و سوره‌های قرآن است که برای هدایت انسان آمده است. همه هستی برای هدایت انسان خلق شده است^۱ و از این منظر، قرآن کریم تبیین‌گر و تفصیل‌دهنده همه ابعاد هستی است^۱. قرآن بیان‌کننده عوامل هدایت و رضایت و

۱. وَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (آیه ۱۳ سوره جاثیه).

همین‌طور موانع سعادت انسان است. با توجه به این حقیقت که همه نیازهای مربوط به هدایت انسان و پاسخ همه پرسش‌های مربوط به آن در قرآن آمده است، تدبر در آیات قرآن شامل فرایند فهم حقیقت، کشف معیارها، کشف علم و دانش، تنظیم گرایش و انگیزش‌ها برای عمل و تحقق آن‌ها در زندگی است. به‌این‌ترتیب برای فهم ابتدایی معنای کلمات در سوره‌ها، لغت‌نامه التحقیق (مصطفوی، ۱۳۶۰) و جهت فهم آیات سوره و ارتباط آیات و کلمات با یکدیگر، تفسیرالمیزان (علامه طباطبایی، ۱۳۷۴) مبنای کار قرار گرفت و در نهایت انواعی از روش‌های تدبر در قرآن از واژه‌شناسی قرآنی حسد، معناشناسی واژگان، مطالعه سوره‌ها، استخراج گزاره‌ها، کشف مؤلفه‌ها و ارائه تعاریف مربوط به واژگان متناظر با حسادت در مطالعه به‌کارگرفته شده است.

۳- یافته‌ها

برای دستیابی به تعریف حسادت از قرآن کریم در فرایندی مرحله‌ای همان‌طور که در قسمت روش تبیین شد، در ابتدا برای مشخص کردن دقیق سؤال موردنظر از قرآن، ملاک‌های حسادت به مفاهیم کلی‌تر تبدیل شدند. سپس واژگان مرتبط با این مفاهیم در قرآن کریم، توسط متخصصین علوم قرآنی به دست آمدند. این واژگان هر یک با توجه به تحلیل معنایی از مقدمات واژه، لوازم واژه و نتایج آن‌ها بر اساس تعریف لغوی، با تعدادی از نشانه‌های حسادت پیوند خوردند. در حقیقت یافتن واژگان مربوطه پلی در راستای ورود به مفاهیم قرآنی و ترجمه سؤال از عالم واقع به عالم واژگان قرآنی بود. در مرحله بعد، واژگان قرآنی به‌دست‌آمده، در بستر آیات در سوره‌ها موردبررسی بیشتر قرار گرفتند و برای هر سوره، تعدادی گزاره با استفاده از تفاسیر نمونه، نور و المیزان نگاشته شد. سپس بر اساس گزاره‌ها، مؤلفه‌های سوره که در ارتباط با واژه حسادت در هر یک از سوره‌ها بودند از بررسی آیه به آیه، استخراج شدند. بر اساس مؤلفه‌های قرآنی به‌دست‌آمده، تعریفی جدید از حسادت حول محور واژه‌های حسادت در هر سوره به دست آمد. مؤلفه‌های علّی و نشانه‌ای حسادت در هر سوره از طریق مدل ساختار وجودی انسان (اخوت، ۱۳۸۹) تبیین شدند.

هر واژه در قرآن دارای تعریفی ویژه است که دارای سه سطح یعنی مقدماتِ واژه، لوازمِ واژه و نتایجِ واژه می‌گردد مبنای کار واژه‌شناسی لغت‌نامه التحقیق (مصطفوی، ۱۳۶۰) قرار گرفت. برای فهم بهتر واژگان و کشف مقدمه، لازمه و نتیجه واژگان از لغت‌نامه‌های دیگری چون مفردات (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲) و قاموس قرآن (قرشی بنایی، ۱۴۱۲) استفاده شد و ارتباط معنای واژگان در مقدمه، لازمه یا نتیجه با نشانه‌های حسادت معلوم شد.

برای هر سوره، گزاره‌هایی از آیات قرآن با محوریت واژه حسادت در آن سوره با استفاده از تفاسیر معتبری چون المیزان (طباطبایی، ۱۳۷۴)، نمونه (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴) و نور (قرائتی، ۱۳۸۳) استخراج شد. گزاره‌های سطح دوم و سوم نیز در مرحله بعد با توجه به ارتباط گزاره‌های سطح اول با یکدیگر، نگاشته شدند. پس از گزاره‌نویسی برای هر سوره با محوریت واژگان حسادت، مفاهیم بیشتری به دست آمد و به‌این‌ترتیب واژه‌های حسادت با استفاده از تفصیل آیات دیگر در سوره‌ها، با عوامل علّی و نشانه‌ای دیگری مرتبط شدند به‌گونه‌ای که بستر جدیدی برای توسعه مفهومی این واژه در قرآن و عوامل مرتبط با آن پدیدار شد.

او آنچه در آسمان‌ها و آنچه در زمین است همه را از سوی خودش مسخر شما ساخته؛ در این نشانه‌های (مهمی) است برای کسانی که اندیشه می‌کنند!

۱. لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (آیه ۱۱۱ سوره یوسف).

در سرگذشت آن‌ها درس عبرتی برای صاحبان اندیشه بود! اینها داستان دروغین نبود؛ بلکه (وحی آسمانی است و) هماهنگ است با آنچه پیش روی او (از کتب آسمانی پیشین) قرار دارد و شرح هر چیزی (که پایه سعادت انسان است) و هدایت و رحمتی است برای گروهی که ایمان می‌آورند!

جدول ۱: بررسی حسد در آیات قرآن کریم

آیه	گزاره‌ها
وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (آیه ۱۰۹ سوره بقره)	در این آیه حسد حالت و تمایلی است که در آن فرد به دنبال ضربه‌زدن و ضرر رساندن به محسود است، زیرا نسبت به فضل ایمان و دینداری حسادت می‌ورزد و دوست دارد محسود نیز مانند او از نعمت ایمان و عظمت و عزت آن بی‌بهره و در گمراهی، شرک و تفرقه زمان جاهلیت بماند.
	شعله حسادت، چنان خطرناک است که بعد از علم و آگاهی به حق و حقیقت نیز فرو نمی‌نشیند.
	با مخالفان نباید فوراً به خشونت برخورد کرد، گاهی لازم است حتی با علم به کینه و حسادت آن‌ها، با ایشان مدارا نمود (قرائتی، ۱۳۸۳).
أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا (آیه ۵۴ سوره نساء)	در این آیه حسد به واسطه مقایسه و احساس خلاً درونی برای به دست آوردن توانمندی اجتماعی و برتری نسبت به دیگران اتفاق می‌افتد، زیرا فرد به فضایل مادی و معنوی که خداوند بنا به حکمت خود به دیگران عطا نموده به دیده نارضایتی می‌نگرد.
	حسود در حسدورزیدنش مأیوس می‌شود و حسد، سودی به حالش ندارد چون امیدداشتن به این‌که نعمت از دست دیگران برود نعمت محسود را قطع نمی‌کند (طباطبایی، ۱۳۷۴).
سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمٍ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا (آیه ۱۵ سوره فتح)	در این آیه حسد در مفهوم بدبینی و طعنه به کار می‌رود، زیرا فرد احساس می‌کند چون دیگران چشم دیدن توانمندی‌های او را ندارند او را از مواهب مادی بی‌بهره نموده‌اند.
	همچنین در این آیه مقایسه، فخر فروشی و ضرر رساندن نیز نهفته است.
وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ (آیه ۵ سوره فلق)	در این آیه حسد در مفهوم شرّ و اختیار نکردن خیر و لطمه خوردن به واسطه آن در پیامدهای آن است چه خود فرد دچار حسد باشد و چه نسبت به او حسد بشود.
	این آیه شامل چشم‌زدن اشخاص شورچشم نیز می‌شود، چون چشم‌زدن هم ناشی از نوعی حسد درونی است، شخص حسود وقتی چیزی را ببیند که در نظرش بسیار شگفت‌آور و بسیار زیبا باشد حسدش تحریک شده، با همان نگاه، زهر خود را می‌ریزد (طباطبایی، ۱۳۷۴).
وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (آیه ۳۲ سوره نساء)	در این آیه حسد در مفهوم مقایسه و تمنای نعمت و فضلی است که خداوند بنا به تقدیر خود به هرکس عطا کرده است و نارضایتی از تقدیر الهی صورت گرفته است.
	باید به تقسیم و تقدیر الهی راضی بود. ما که خدا را عادل و حکیم می‌دانیم، اگر در جایی هم دلیل و حکمت چیزی را نفهمیدیم نباید قضاوت عجولانه و جاهلانه همراه با سوءظن یا توقع نابجا به خداوند حکیم داشته باشیم و یا بر دارندگان این نعمت‌ها حسد ورزیم (قرائتی، ۱۳۸۳).

از ظاهر آیه برمی‌آید که می‌خواهد از آرزویی خاص نهی کند و آن آرزوی داشتن برتری‌هایی است که در بین مردم ثابت است، برتری‌هایی که ناشی می‌شود از تفاوت‌هایی که بین اصناف انسان‌ها است.

در برخورد با این مزایا نخست آرزوی داشتن آن‌ها در دل پیدا می‌شود و وقتی این آرزو تکرار شد مبدل به حسادتی نهفته چون آتشی زیر خاکستر می‌گردد و باز در اثر تعقیب‌کردن همه‌روزه، اندک‌اندک این آتش از زیر خاکستر بیرون آمده، از قلب به مقام عمل خارجی سرایت می‌کند و با در نظر گرفتن این‌که این حسد خاص یک نفر و دو نفر نیست، (زیرا همه مردم آن را دل دارند)، اگر حسد همه دل‌ها به هم منضم شود، بلوایی راه می‌افتد که زمین را پر از فساد نموده، حرث و نسل را تباه می‌سازد.

این آیه اشاره می‌کند کسی که به خدای تعالی ایمان دارد می‌داند این برتری‌ها را خداوند در بین مردم قرار داده، (و او هر کاری را به مصلحت بنده‌اش است انجام می‌دهد) و از سوی دیگر غریزه حب و علاقه را که در برخورد با فرد برتر به هیجان آمده تنبه می‌دهد، به این‌که فرد برتر بعضی از خود تو است و از تو جدا نیست (و حسادت‌ورزیدن تو نسبت به او به این می‌ماند که دست نسبت به بینایی چشم حسد بورزد و درصدد برآید تخم چشم را از کاسه درآورد، با این‌که بینایی چشم بینایی دست نیز هست) (طباطبایی، ۱۳۷۴)؛ بنابراین حسد ناشی از ناتوانی در فهم منفعت جمعی است.

در این آیه حسد به واسطه مقایسه و احساس محرومیت از محبتی که فرد حق خود می‌دانسته به‌کاررفته است. افرادی در جامعه، به‌جای آن‌که خود را بالا ببرند، بزرگان را پایین می‌آورند. چون خود محبوب نیستند، محبوب‌ها را می‌شکنند.

إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا نَحْنُ
عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ (آیه ۸ سوره
یوسف)

فرق است میان تبعیض و تفاوت. تبعیض؛ برتری‌دادن بدون دلیل است. ولی تفاوت؛ برتری بر اساس لیاقت است. مثلاً نمره‌های یک معلم، تفاوت دارد، ولی این تفاوت حکیمانه است، نه ظالمانه. علاقه حضرت یعقوب به یوسف، حکیمانه بود نه ظالمانه، ولی برادران یوسف، این علاقه را بی‌دلیل پنداشتند.

گاهی علاقه زیاد، سبب دردسر می‌شود؛ یعقوب، یوسف را خیلی دوست داشت و همین امر موجب حسادت برادران و افکندن یوسف در چاه شد.

حسادت موجب می‌گردد افراد بزرگسال سن و شخصیت خود را فراموش کرده و با کودکان کینه‌توزی کنند. (با توجه به اینکه یوسف کوچک‌تر بود، بزرگ‌ترها به او حسادت ورزیدند)

اگر فرزندان احساس تبعیض کنند، آتش حسادت در میان آنان شعله‌ور می‌شود. (قرائتی، ۱۳۸۳).

انسان برای ارتکاب خطا و گناه، اول خود را توجیه و کار خود را تنزیه می‌کند. (برادران هم خود را متحد و قوی می‌دانند، «و نَحْنُ عُصْبَةٌ» و هم پدر را منحرف، «إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ» و با این دلیل، حسادت خود را توجیه می‌کنند.)

حسادت، مرز نبوت و ابوت (پیامبری و پدری) را نیز می‌شکند و فرزندان به پیامبری که پدرشان است، نسبت انحراف و بی‌عدالتی می‌دهند. (قرائتی، ۱۳۸۳).

جدول ۲: جمع‌بندی تحلیل پژوهش‌گر از آیات قرآن کریم و کتاب‌های لغت

مقدمات	لوازم	نتایج
ضعف اعتقادی نسبت به عطای خداوند به دیگران و عدم پذیرش این باور که اعطای خداوند از سر مصلحت است.	تمنای سلب خیر و نعمت از دیگران بدخواهی	سعی در از بین بردن نعمت دیگران (آسیب و ضرر رساندن به صاحبان نعمت)
عدم پذیرش اینکه نعمت‌ن دادن خداوند به او به معنای عدم رحمت او نیست. (حقارت درونی)	نگرانی و تشویش ناشی از مقایسه خود با دیگران	تشویش و اضطراب دائمی
شایسته‌ندانستن صاحبان نعمت برای داشتن این نعمت‌ها	بخل در رسیدن نعمت به دیگران اراده و طلب برای رسیدن ضرر به دیگران	مقابله با صاحبان نعمت (به‌سختی‌افتادن خود و به‌سختی‌انداختن دیگران مثل غیبت)
مقایسه از روی حقارت خود با دیگران حقارت درونی و خودکم‌بینی	احساس بد نسبت به پیشرفت و عقب‌ماندن دیگران	عدم پذیرش حرف حق با وجود علم و آگاهی به حقیقت
فهم نعمت‌ها و امکانات مادی و معنوی حساسیت نسبت به نعمت‌های دیگران		بی‌ثباتی خلق (خوشحالی در هنگام ضرر وارد شدن به دیگران و غم هنگام برخورداری دیگران)
قضاوت عجولانه و جاهلانه در مورد نعمت‌های دیگران		
ناتوانی در جمع‌گرایی و فهم منفعت جمعی (مثلاً فقدان توانایی در یکی دیدن خود و همسر)		
ناخشنودی از دیدن نعمت و خوشی دیگران (نارضایتی از مورد تعریف و تمجید قرارگرفتن دیگران)		
حب دنیا		

حسادت‌زدایی زوجی، حسد تمنای سلب خیر و نعمت از دیگران است که با بدخواهی نسبت به آن‌ها همراه است. حسادت زوجی نیز به معنای تمنای سلب خیر و نعمت از همسر، خانواده و متعلقات به همسر است که با بدخواهی نسبت به آن‌ها همراه است و در فرد نگرانی و تشویش ناشی از مقایسه خود با آن‌ها را ایجاد می‌کند. این احساس بد که با بخل همراه است، فرد را نسبت به پیشرفت همسر، خانواده و متعلقات به همسر و عقب‌ماندن خود بسیار بدبین می‌کند (لوازم حسد). این تمنا، در اثر ضعف اعتقادی به عطای خداوند و عدم پذیرش این باور که اعطای خدا از سر مصلحت است ایجاد می‌شود و همراه با حقارت درونی و خودکم‌بینی به وجود می‌آید (مقدمه حسد) و موجب تلاش در از بین بردن نعمت و مقابله با صاحب نعمت می‌شود و فرد را به بی‌ثباتی خلقی کشانده و

موجب رنج و تعب در او می‌شود (نتیجه حسد). حسادت‌زدایی زوجی رویکردی است که فرد را قادر می‌سازد در جهت خیرخواهی و به صورتی شایسته رفتار نماید.

مقدمات معنایی حسد دارای مؤلفه‌های ضعف اعتقادی، عدم پذیرش باور مصلحت خداوندی و حقارت درونی و خودکم‌بینی است. مؤلفه‌های لوازم معنایی حسد شامل تمنای سلب خیر و نعمت از دیگران، بدخواهی و مقایسه هست. همچنین مقابله با محسود، از بین بردن نعمت، بی‌ثباتی خلق، رنج و تعب از مؤلفه‌های نتایج معنایی حسد است.

۴- بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر معناشناسی حسادت زوجین مبتنی بر قرآن بود. برای دست‌یابی به تعریف حسادت از قرآن کریم در فرآیندی مرحله‌ای همان‌طور که در قسمت روش تبیین شد، در ابتدا برای مشخص کردن دقیق سؤال موردنظر از قرآن، ملاک‌های حسادت به مفاهیم کلی‌تر تبدیل شدند. سپس واژگان مرتبط با این مفاهیم در قرآن کریم، توسط متخصصین علوم قرآنی به دست آمدند. این واژگان هر یک با توجه به تحلیل معنایی از مقدمات واژه، لوازم واژه و نتایج آن‌ها بر اساس تعریف لغوی، با تعدادی از نشانه‌های حسادت پیوند خوردند. در حقیقت یافتن واژگان مربوطه پلی در راستای ورود به مفاهیم قرآنی و ترجمه سؤال از عالم واقع به عالم واژگان قرآنی بود. در مرحله بعد، واژگان قرآنی به دست آمده، در بستر آیات در سوره‌ها مورد بررسی بیشتر قرار گرفتند و برای هر سوره، تعدادی گزاره با استفاده از تفاسیر نمونه، نور و المیزان نگاشته شد. سپس بر اساس گزاره‌ها، مؤلفه‌های سوره که در ارتباط با واژه حسادت در هر یک از سوره‌ها بودند از بررسی آیه به آیه، استخراج شدند. بر اساس مؤلفه‌های قرآنی به دست آمده، تعریفی جدید از حسادت حول محور واژه‌های حسادت در هر سوره به دست آمد.

حسادت در زوجین مشکل رایجی است که در محیط‌های درمانی به‌ویژه در مشاوره زناشویی و رابطه جنسی با آن مواجه می‌شویم. ادبیات مربوط به این موضوع کم اما در حال رشد است. لارسن، ریچموند و دیکسون^۱ (۲۰۲۰)، در پژوهش خود به بررسی این موضوع پرداختند که آیا افزایش حسادت در رابطه به‌عنوان تابعی از درک رابطه منفی در زوجین متفاوت است؟ نتایج مطالعه بر روی ۱۵۲ فرد بالغ و ۷۶ زوج نشان داد که درونی‌سازی از سوی آقایان منجر به حسادت در خانم‌ها شده و درک روابط منفی را گسترش می‌دهد. پونتی و همکاران (۲۰۲۰)، در این راستا حسادت بین زوجین را به‌عنوان یک عامل واسطه‌ای بررسی کردند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که ویژگی‌هایی همچون خودشیفتگی از طریق نقش حسادت عاشقانه به‌عنوان متغیر میانجی ارتباط بین زوجین را تحت تأثیر قرار می‌دهد. زاهد و طریق^۲ (۲۰۲۰) پژوهشی با عنوان حسادت عاشقانه و پاسخ‌گویی همسر به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده اختلافات زناشویی به انجام رساندند. نتایج نشان داد که حسادت عاشقانه و پاسخ شریک زندگی پیش‌بینی‌کننده معناداری برای درگیری زناشویی به شمار می‌آیند که همگی رابطه معنی‌داری با تعارض زناشویی در زنان و مردان متأهل دارد؛ بنابراین می‌توان گفت در ادبیات غربی حسادت واکنشی به یک تهدید درک شده - واقعی یا خیالی - نسبت به یک رابطه ارزشمند است. شریک حسود از این می‌ترسد که یک فرد خارجی سعی در جلب محبت فرد موردعلاقه خود داشته باشد. همراه با حسادت، یک شریک نامطمئن نیز ممکن است احساس عصبانیت، تحقیر، اضطراب و افسردگی کند، به همین دلیل است که حسادت می‌تواند خطرناک باشد.

ولی‌زاده (۱۳۹۱) در پژوهشی به نشانه‌شناسی حسادت با تکیه بر منابع اسلامی پرداختند. بدین منظور، این نوشتار پس از تعریف لغوی و اصطلاحی حسادت به معنای آرزوی زوال نعمت از دیگران داشتن و تفکیک آن از مفاهیم مشابهی همچون غبطه (آرزومند کمال یا نعمتی‌بودن اما هرگز سلب آن را از دیگری آرزونکردن)، منافسه (تلاش انسان برای تشبه به افراد برجسته و ملحق شدن به آن‌ها، بی

۱. Laursen, Richmond, Dixon

2. Zahid & Tariq

آنکه ضروری به دیگری وارد شود)، حسرت (ندامت و اندوه شدید بر آنچه از دست رفته باشد و امکان بازگشت آن نباشد)، غیرت (واکنش طبیعی آدمی نسبت به دخالت‌های نابجا و ناروای دیگران، در آنچه دوست می‌دارد)، غل (کینه و حسد که نفوذ تدریجی و مخفیانه در دل دارد)، حقد (نگه‌داشتن دشمنی در دل و در انتظار فرصت ماندن) و نصیحت (خیرخواهی، آنچه را برای خود می‌خواهی برای دیگران هم بخواهی و آنچه برای خود نمی‌خواهی برای دیگران هم نخواهی) به نشانه‌شناسی حسد با توجه به آیات و روایات می‌پردازد و با تقسیم نشانه‌های حسد به سه مؤلفه شناختی (باورنکردن فضیلت دیگران، ضعف شناختی در ارزیابی سرمایه‌های درونی خود، خطا در ارزیابی قوانین الهی)، عاطفی (احساس نارضایتی از زندگی، احساس اندوه، احساس حسرت، احساس تأسف، خشم و بی‌قراری) و رفتاری (بدگویی پشت سر و غیبت، چاپلوسی، شماتت و شادشدن به غم دیگری، کوتاهی در ستودن دیگران و تشکر نکردن از خوبی دیگران، اظهار دوستی و کتمان دشمنی، بخل و تندخویی) مورد شناسایی قرار می‌دهد. برخی از پژوهش‌گران نیز به بررسی حسادت از دیدگاه قرآن پرداخته‌اند از جمله کریمی‌نیا، بکایی‌جزی و انصاری‌مقدم (۱۴۰۰) که با بررسی آیات مربوطه، تلاش کردند تا کمکی به مخاطب گرامی برای درست انتخاب کردن همسر خوب خود بشود و انسان را به آرامش خاطری نسبی در این امر برساند، چراکه او معتقد است که آنچه را خداوند تعیین کرده و بدان سفارش نموده اگر آگاهانه انتخاب شود، موجب رشد معنوی و سعادت اوست و با آرامش خیال از این‌که همسر، خود فرد مطلوب است، به سازش با مشکلات و حل موانع زندگی برمی‌آید. ولی‌زاده و ولی‌زاده (۱۳۹۹) نیز به واکاوی زمینه‌ها و عوامل درونی حسد از منظر اسلام و روان‌شناسی به شیوه توصیفی-تحلیلی با تحلیل اخلاقی و روان‌شناختی از متون دینی و شواهد قرآنی پرداختند و نشان دادند که عوامل درونی حسد در سه عامل شناختی (ضعف خداشناسی، نشاختن جایگاه محسود، نشاختن جایگاه خود، کوردلی)، عاطفی خبث طینت، احساس محرومیت، احساس حقارت، خودبرتربینی، احساس تکبر، ترس از نرسیدن به خواسته‌ها، راضی نبودن به مقدرات، محبت دنیا، ضعف خودکنترلی و زیستی (نقص بدنی و جنسیت به‌ویژه در زنان) دسته‌بندی می‌شوند. در این میان، دل‌بستگی به دنیا و احساس حقارت از عوامل اصلی حسادت به شمار آمده‌اند و در زمینه پیشگیری و درمان نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. ولی‌زاده و ولی‌زاده (۱۳۹۹) در پژوهشی دیگر به پیامدشناسی حسد از منظر قرآن و روایات پرداختند با هدف ارائه تقریر و تبیینی جدید از رویکرد اسلام درباره پیامدهای حسادت با بهره‌گیری از یافته‌های دینی و دانش اخلاق که در مواردی نیز با نگاه روان‌شناختی همراه شده بود. این پیامدها در دو نوع معنوی و مادی دسته‌بندی شد؛ زائل شدن ایمان، از میان رفتن نیکی‌ها، فرورفتن در گناه، دوری از رحمت الهی و عدم قبولی طاعات از آثار معنوی حسد و تفرقه، بیماری‌های جسمی، افسردگی، تنهایی، ناامنی اجتماعی، تشخیص نادرست و لذت‌نبردن از زندگی از مهم‌ترین پیامدهای مادی حسد است. در تبیین این یافته می‌توان گفت در جامعه اسلامی چنانچه خانواده بر پایه دستورات اسلامی بنا شود و زن و شوهر حقوق و وظایف دینی خود را در قبال یکدیگر بشناسند و اصول رفتاری و ارتباطی را که توسط آیات و روایات ارائه شده، رعایت کنند، می‌توانند به نهایت آرامش و سکینه‌ای که خداوند در ازدواج به ودیعه گذاشته است، نال شوند و شیرینی دنیوی و اخروی یک زندگی شاد و سالم را بچشند (سالاری‌فر، ۱۳۹۳)؛ بنابراین در ادبیات و متون دینی حسادت در حقیقت، اعتراض به عدالت و حکمت خداوند است. این اعتراض به دلیل عدم آگاهی نسبت به حکمتی است که در تفاوت‌های موجود در بین انسان‌ها نهفته است. یقین انسان به این موضوع که مدیریت جهان در دست خدای حکیم و علیم است که بدون حکمت او برگ از درخت فرو نمی‌افتد، او را به این باور خواهد رساند که نعمت دادن خداوند به انسان‌ها نیز بی‌حکمت نخواهد بود. بنابراین، از وجود نعمت‌هایی که در دست دیگران است دچار رنج حسادت نخواهد نشد. از این‌رو، تقویت ایمان و یقین به خداوند می‌تواند یکی از اصلی‌ترین راه‌های درمان این صفت ناپسند باشد. در نتیجه انتخاب هر رویکردی برای آموزش همسران بدون توجه به زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و دینی آن‌ها بی‌نتیجه است؛ بنابراین توجه به آموزه‌های اسلامی در مداخلات مربوط به غنی‌سازی و بهبود روابط زناشویی لازم و ضروری است.

اسلام به‌عنوان دین، ماهیت واقعی انسان را هم در چارچوب فردی و هم از چارچوب اجتماعی بیان و بازنمایی می‌کند به همین دلیل، اسلام به‌عنوان یک سبک زندگی، قوانین و ضوابطی را ارائه می‌کند که بازتاب نظم و انضباط لازم برای رفتار اجتماعی اخلاقی یک

جامعه انسانی ایده‌آل است. کشف و مفهوم‌سازی مشکلات زوجین مبتنی بر قرآن و فرهنگ اسلامی می‌تواند مقدمه‌ای برای طراحی الگوی زوج‌درمانی با رویکرد اسلامی برای حل مشکلات زوجین، متناسب با فرهنگ غنی اسلامی باشد.

۵- تقدیر و تشکر

با تقدیر و تشکر از تمامی کسانی که در انجام این پژوهش ما را یاری رساندند.

۶- منابع

۱- قرآن کریم.

۲- اخوت، محمدعلی. (۱۳۸۹). جلوه‌هایی از رویکرد عرف در نظام کیفری ایران. *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ۲(۱۳): ۲۴-۳۰.

۳- اصفهانی، راغب. (۱۴۱۲). *المفردات فی غریب القرآن* (چاپ اول). دارالعلم الدار الشامیه، دمشق بیروت.

۴- برج‌خانلو، سمیرا، و فرقدانی، آزاده. (۱۳۹۷). تفاوت حسادت شناختی، عاطفی و رفتاری و سبک‌های عاطفی در زنان بی‌وفا، خیانت‌دیده و فاقد تجربه خیانت. *فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه*، ۹(۳)، ۱-۱۶.

۵- بیرجندی، زهرا، قطبی، ثریا، و شعیری، محمدرضا. (۱۳۹۷). شناسایی مفهوم و ابعاد حسادت در قرآن و حدیث و مقایسه آن با روان‌شناسی حسادت. *دو فصلنامه علمی-پژوهشی روان‌شناسی بالینی و شخصیت (دانشور رفتار)*، ۱۶(۲)، ۲۶۶-۲۴۹.

۶- رضایی، وحید، فلاح، محمدحسین، و وزیر، سعید. (۱۳۹۹). بررسی علل طلاق به شیوه تحلیل روایت در شهرستان یزد و طراحی آموزش پیش‌نیازهای زوجیت مبتنی بر علل طلاق با رویکرد یادگیری پنهان و با محوریت خانواده، مدرسه و دانش‌آموز. *دوماهنامه علمی پژوهشی طلوع بهداشت یزد*، ۱۹(۱)، ۷۳-۸۳.

۷- سالاری‌فر، محمدرضا. (۱۳۹۳). طراحی زوج‌درمانی شناختی رفتاری مبتنی بر متون اسلامی و مقایسه کارآمدی آن با زوج‌درمانی شناختی رفتاری توسعه‌یافته در افزایش رضایت زناشویی زوج‌ها. رساله دکتری روان‌شناسی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۸- طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۳۷۴). *تفسیر المیزان*. ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی. ج ۴. قم: جامعه مدرسین.

۹- قرائتی، محسن. (۱۳۸۳). *تفسیر نور*. تهران: موسسه فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

۱۰- قرشی بنایی، علی اکبر. (۱۴۱۲). *قاموس قرآن* (چاپ ششم). تهران: دارالکتب اسلامی.

۱۱- کریمی، یوسف، الماسی، سکینه، محمدی، رزگار، و فاضلی، حسن. (۱۳۹۵). مطالعه بسترهای طلاق در افراد مطلقه: پژوهشی پدیدارشناسانه. *فصلنامه مطالعات روان‌شناسی بالینی*، ۷(۲۵)، ۱۹۹-۲۱۱.

۱۲- کریمی‌نیا، محمدمهدی، بکایی جزئی، فاطمه، انصاری مقدم، مجتبی. (۱۴۰۰). تحلیل آموزه‌های قرآن کریم در خصوصیات همسر مطلوب. *مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات*، ۳(۲۳)، ۱۱۰-۱۱۹.

۱۳- مصطفوی، حسن. (۱۳۶۸). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم* (چاپ اول). تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

۱۴- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۷۴). *تفسیر نمونه*. تهران: دارالکتب الاسلامیه

۱۵- موسوی‌الخمنی، روح‌الله. (۱۳۸۷). *شرح چهل حدیث*. تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

۱۶- ولی‌زاده، ابوالقاسم، و آذربایجانی، مسعود. (۱۳۸۹). آزمون اولیه سنجش حسادت با تکیه بر منابع اسلامی. *مجله روان‌شناسی و دین*، ۳(۲)، ۶۰-۴۵.

- ۱۷- ولی‌زاده، ابولقاسم. (۱۳۹۱). نشانه‌شناسی حسادت با تکیه بر منابع اسلامی. *مجله معرفت*، ۲۱(۱۷۴)، ۷۳-۹۰.
- ۱۸- ولی‌زاده، ابولقاسم، و ولی‌زاده، محمدمهدی. (۱۳۹۹). پیامدشناسی حسد از منظر قرآن و روایات. *فصلنامه علمی-ترویجی در حوزه اخلاق*، ۳۱(۶۰)، ۳۷-۵۹.
- 19- Elphinston, Rachel. A., Feeney, Judith. A., & Noller, Patricia. (2011). Measuring romantic jealousy: Validation of the Multidimensional Jealousy Scale in Australian samples. *Australian Journal of Psychology*, 63(4), 243-251.
- 20- Illig, W.A. (2012). Making peace with jealousy in polyamorous relationships. Atlanta Polyamory Weekend Conference. Atlanta. Canada. Retrieved Jan 17, 2017, from http://www.practicalpolyamory.com/images/Jealousy_Updated_10-6-10.
- 21- Kellett, Stephen., & Stockton, Daniel. (2021). Treatment of obsessive morbid jealousy with cognitive analytic therapy: a mixed-methods quasi-experimental case study. *British Journal of Guidance & Counselling*, 1-19.
- 22- Laursen, Brett., Richmond, Ashley., & Dickson, Daniel. J. (2020). Male internalizing heightens the risk of escalating jealousy and perceptions of negativity in romantic relationships. *Emerging Adulthood*, 10(3), 767-775.
- 23- Martínez-León, Nancy. Consuela., Peña, Juan. Jose., Salazar, Hernan., García, Andrea., & Sierra, J. C. (2017). A systematic review of romantic jealousy in relationships. *Terapia Psicológica*, 35(2), 203-212.
- 24- Ponti, Lucia., Ghinassi, Simon., & Tani, Franca. (2020). The role of vulnerable and grandiose narcissism in psychological perpetrated abuse within couple relationships: The mediating role of romantic jealousy. *The Journal of Psychology*, 154(2), 144-158.
- 25- White, Gregory. L. (1981). Jealousy and partner's perceived motives for attraction to a rival. *Social Psychology Quarterly*, 24-30.
- 26- Zahid, Hamna., & Tariq, Shahnaila. (2020). Romantic Jealousy and Partner Responsiveness as Predictors of Marital Conflict. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 40(4), 1641-1651.

The semantics of couples' jealousy based on the Qur'an

Fatemeh Jafari *¹

Fatemeh Fayaz²

Mahsima Pourshahriari³

Abbas Abdolahi⁴

Abstract

It is imperative to understand what and how the problems of couples and families are from the revealed source of the Holy Quran. Jealousy is a characteristic that has cognitive, behavioral, and emotional dimensions, etc., and it has destructive effects on the interaction patterns of couples. The present study aimed to discover the semantics of couples' jealousy from the perspective of the Qur'an. The current research is qualitative, and analysis method of Quranic verses was used. The content of the research carried out with an emphasis on the word deliberation method from the series of deliberation methods, the word Jealousy, and the discovery of the general semantics of Jealousy in the Qur'an (Surahs Baqarah, Nisa, Fatah, and Falaq) was chosen, as well as the concept of jealousy of couples. It was examined in the Qur'an. The concept of jealousy in the verses of the Quran, the interpretations of the verses, the research dictionary, the summary of the semantics of jealousy, its prerequisites, accessories and results, its dimensions, levels, and components were investigated and a definition of the jealousy of couples based on the Quran was obtained.

Keywords: Jealousy, Jealousy of couples, Couples' jealousy based on the Qur'an.

This Journal is an open access Journal Licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License

(CC BY 4.0)

---

۱. PhD Candidate, Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, Al-Zahra University, Tehran, Iran. (Corresponding author) fa.jafari@alzahra.ac.ir

۲. Associate Professor of Counseling, Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, Al-Zahra University, Tehran, Iran.

۳. Assistant Professor of Psychology, Department of Psychology, Women's Research Center, Al-Zahra University, Tehran, Iran. f.fayyaz@alzahra.ac.ir

۴. Assistant Professor, Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, Al-Zahra University, Tehran, Iran.